

УДК 378.018.8:377.011.3-051]:664

СТРУКТУРНІ КОМПОНЕНТИ ФОРМУВАННЯ САНІТАРНО-ГІГІЄНІЧНОЇ КУЛЬТУРИ В МАЙБУТНЬОГО ІНЖЕНЕРА-ПЕДАГОГА ХАРЧОВОГО ПРОФІЛЮ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

Люльченко Вячеслав, викладач кафедри техніко-технологічних дисциплін, охорони праці та безпеки життєдіяльності, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини.

ORCID: 0000-0002-6728-4744

E-mail: slulchenko@ukr.net

Сузло Лариса, старший викладач кафедри техніко-технологічних дисциплін, охорони праці та безпеки життєдіяльності, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини.

ORCID: 0000-0003-1137-828X

E-mail: suslo-larisa654@ukr.net

У статті досліджено феномен професійної підготовки інженера-педагога харчового профілю до професійної діяльності в сфері збереження здоров'я учасників освітнього процесу. Висвітлено структурні компоненти та проаналізовано їхній зміст: мотиваційний (позитивна мотиваційна спрямованість на опанування професійної санітарно-гігієнічної компетентності тощо), когнітивний (обізнаність із понятійно-термінологічним апаратом санітарно-гігієнічної культури інженера-педагога харчового профілю тощо), діяльнісний (уміння організовувати та формувати санітарно-гігієнічну культуру тощо).

***Ключові слова:** санітарія; гігієна; культура; харчовий профіль; інженер-педагог; професійна підготовка; компоненти; показники; освітній процес; готовність.*

STRUCTURAL COMPONENTS OF THE FORMATION OF SANITARY AND HYGIENIC CULTURE OF FUTURE ENGINEER-TEACHER OF FOOD PROFILE IN THE PROCESS OF PROFESSIONAL TRAINING

Lyulchenko Vyacheslav, Teacher of the Department of Technical Technological Disciplines, Occupational Safety and Health, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University.

ORCID: 0000-0002-6728-4744

E-mail: slulchenko@ukr.net

Suslo Larisa, Senior Lecturer of the Department of Technical and Technological Disciplines, Occupational Safety and Health, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University.

ORCID: 0000-0003-1137-828X

E-mail: suslo-larisa654@ukr.net

The article investigates the phenomenon of professional training of the future engineer-teacher of food profile for the formation of sanitary and hygienic culture in professional activity. The structural components are highlighted and their content is analysed: motivational, cognitive (knowledge of conceptual and terminological culture, awareness of methods and means of forming a professional sanitary and hygienic culture of a food engineer-teacher, etc.), activity (ability to organize and form a sanitary and hygienic culture; ability to increase students' level of sanitary and hygienic culture, etc.). The current stage of development of the higher education system places high demands on the professional and personal qualities of a scientific and pedagogical worker. Implementation of the main tasks of the National Strategy for Education Development in Ukraine requires further improvement of higher education institutions, in particular: introduction of a multi-level education system compatible with the European one; ensuring the fairness and transparency of entrance examinations; creation of innovative structures in higher education institutions; development of international cooperation in the field of education and science; reorientation of the higher education system to the development of competencies specific to the number of specializations during practice and further additional education. Society places new demands on the future engineer-teacher of food profile, who must have deep moral values, a clear civic position, a system of values and beliefs, be ready for creative development and self-improvement and carry out professional activities at a high level. Therefore, in addition to the formation of a harmoniously developed personality, it is necessary to pay attention to the formation of professional competence of the future specialist in the food industry. This need can be realized through the introduction of conceptual approaches to vocational training, retraining and advanced training of teachers for the system of vocational education, the main of which are updating the goals and content of vocational engineering and pedagogical education based on activity approach and personal orientation, updating the competency paradigm taking into account the international experience for the integration of the educational space in accordance with European requirements.

Keywords: sanitation; hygiene; culture; food profile; pedagogical engineer; professional training; components; indicators; educational process; readiness.

Особлива увага до процесу підготовки інженерно-педагогічних кадрів зумовлена перспективами розвитку професійно-технічної освіти в Україні. Перед закладами вищої освіти ставиться основне завдання з підвищення рівня підготовки майбутнього інженера-педагога харчового профілю до професійної діяльності. Виконання поставлених пріоритетів перспективного розвитку освіти вимагає подальшого вдосконалення діяльності закладів вищої освіти, зокрема: впровадження багатоступеневої системи навчання, сумісної з європейською; створення інноваційних структур у закладах вищої освіти; розвиток міжнародного співробітництва в галузі освіти й науки; переорієнтація системи вищої освіти на вироблення компетентностей, характерних для кількості спеціалізацій, під час професійної діяльності; впровадження системи підвищення рівня педагогічних працівників, а зокрема підготовки інженерів-педагогів.

Суспільство ставить нові вимоги до майбутнього інженера-педагога харчового профілю, який повинен мати глибокі моральні цінності, чітку громадянську позицію, сформовану систему цінностей і переконань, бути готовим до творчого розвитку та самовдосконалення, а також здійснювати професійну діяльність на високому рівні. Тому, крім формування гармонійно розвиненої особистості, необхідно приділити увагу формуванню професійної компетентності у майбутнього фахівця харчової галузі. Цю необхідність можливо реалізувати через впровадження концептуальних підходів до професійної підготовки, перепідготовки й підвищення кваліфікації педагогічних кадрів для системи закладів професійно-технічної освіти, основними з яких є оновлення цілей і змісту професійної інженерно-педагогічної освіти на основі діяльнісного підходу та особистісної орієнтації, актуалізація компетентнісної парадигми з урахуванням

міжнародного досвіду для інтеграції освітнього простору відповідно до європейських вимог.

Проблемі підвищення рівня якості та ефективності підготовки майбутніх інженерів-педагогів у системі вищої освіти приділяли увагу багато педагогів-дослідників. Так, науковці В. Баталов, А. Беляєва, Н. Брюханова, Ю. Гвоздецька, Б. Гершунський, Р. Гуревич, Е. Зеєр, І. Зязюн, Е. Калицький, І. Каньковський, Д. Коваленко, М. Козяр, М. Ожга, О. Олейникова, С. Хоменко, М. Цирельчук, О. Щербак та інші вказують на складові особистості інженера-педагога, які відображені в кожному з дидактичних складників професійної педагогічної підготовки майбутніх інженерів-педагогів. Дослідники М. Бивалькевич, Н. Брюхова, В. Герасимчук, Н. Ничкало, В. Радкевич, Л. Тархан стверджують, що нинішній етап історичного розвитку України пов'язаний з вирішенням проблем інженерно-педагогічної освіти, а також висвітлюють професійно-педагогічну підготовку інженерів-педагогів. Сьогодні відбувається переорієнтація всього освітнього процесу закладів вищої освіти. На чільне місце виходить не формальний процес навчання та його організація, а запити ринку праці, замовників кадрів.

Метою статті є теоретичне обґрунтування сутності структурних компонентів формування санітарно-гігієнічної культури в майбутнього інженера-педагога харчового профілю.

Процес професійної підготовки майбутнього інженера-педагога харчового профілю полягає у дотриманні педагогічної системи, яка забезпечує ефективне впровадження педагогічних умов для освоєння знань, умінь та навичок професійного розвитку особистості з метою формування професійних якостей. Освітній процес підготовки інженера-педагога харчового профілю полягає в повноцінному опануванні всіх елементів готовності до професійної діяльності в системі закладів професійно-технічної освіти з повноцінною можливістю застосування інноваційних педагогічних технологій та підходів до формування санітарно-гігієнічної культури.

Враховуючи тлумачення поняття «професійно-педагогічна підготовка» інженера-педагога, що базується на понятті «педагог» як особа, що веде викладацьку й виховну роботу або розробляє проблеми педагогіки, підготовлений до професійної діяльності майбутній педагог повинен мати сформований високий рівень професійної компетентності. Це дасть можливість йому бути більш мобільним в економічному та техногенному житті суспільства, здійснювати ефективне ділове спілкування, враховувати основні техніко-технологічні закони у процесі професійної діяльності, самовдосконалюватися впродовж усього життя.

Процес підготовки полягає у створенні умов для повноцінного формування у здобувача освіти комплексу знань і навичок під час професійної діяльності з формування соціально-активної особистості, що впродовж життя дотримується і керується загальнолюдськими та культурно-національними цінностями. У вирішенні нагальних і перспективних потреб виробництва у кваліфікованих фахівцях, рівень підготовки напряму залежить від рівня науково-технічного, соціального прогресу, що були б професійно мобільними, мали б різнобічні професійні й загальноосвітні знання, уміння та навички [1, с. 17].

Особливу увагу необхідно приділити елементові процесу професійної підготовки майбутнього інженера-педагога харчового профілю, який забезпечує ефективне формування санітарно-гігієнічної культури, що є одним з основних факторів

інженерно-педагогічної освіти зазначеного профілю. Підвищення рівня готовності майбутнього інженера-педагога харчового профілю можна досягнути завдяки комбінуванню елементів освітнього середовища закладу вищої освіти для стимулювання учасника освітнього процесу опановувати новий матеріал та поглиблювати отриманий як виконання умови підготовки до професійної діяльності в закладах професійно-технічної освіти.

Професійна підготовка фахівця в системі вищої освіти здійснюється відповідно до вимог, що формують кваліфікацію майбутніх інженерів-педагогів з раціональним поєднанням психолого-педагогічного, інженерно-технічного, виробничо-технологічного й інформаційного компонентів у єдину систему підготовки. Це свідчить про певні відмінності у професійній підготовці інженера-педагога та підготовці фахівців суто педагогічних або технічних спеціальностей. В. Кулешова [6] звертає увагу на особливості інженерно-педагогічної підготовки з їхнім розподілом відповідно до діяльності в закладах професійно-технічної освіти. Це особливості предметно-технологічного характеру, які пов'язані зі специфікою предметної діяльності, її змістом та технологією; особливості, пов'язані з організаційно-матеріальними умовами (система умов і форм організації освітнього процесу); особливості, що стосуються суб'єктів діяльності – інженерів-педагогів (відмінність у досвіді, знаннях, уміннях, психічних процесів, рівня креативності та ін.).

Аналіз психолого-педагогічної літератури з проблем підготовки інженерів-педагогів дозволив трактувати поняття «професійна інженерно-педагогічна підготовка» як інтегрований процес формування в майбутнього інженера-педагога харчового профілю комплексу професійних знань, умінь, навичок та особистісних якостей із майбутнім їхнім впровадженням в інженерно-педагогічній діяльності, що демонструє високий рівень готовності. А готовність інженера-педагога до формування санітарно-гігієнічної культури містить глибоке розуміння поняття «санітарно-гігієнічна культура», адже поліпшення стану здоров'я учасників освітнього процесу можливе завдяки підвищенню рівня індивідуального здоров'я і дотримання санітарно-гігієнічних норм.

Дослідники для визначення готовності майбутніх інженерів-педагогів до професійної діяльності застосовують різні підходи й погляди на підбір компонентів: О. Макаренко визначає такі компоненти готовності майбутнього інженера-педагога до професійної діяльності, як мотиваційний, особистісний, вольовий та операційний [8, с. 124]; Д. Ступак – особистісно-ціннісні, змістово-процесуальні та рефлексивні компоненти [10, с. 16]; К. Дурай-Новакова – мотиваційний, емоційно-вольовий, операційно-дієвий, орієнтаційно-пізнавальний та настановчо-поведінковий компоненти [2, с. 22]; В. Кабак – інженерний, педагогічний, потребнісно-мотиваційний, організаційно-комунікативний, пізнавальний (когнітивний) та етично-орієнтаційний [3, с. 337]. Отже, здійснивши глибокий аналіз наукових праць з врахуванням характеристики професійних навичок інженера-педагога, для з'ясування рівня готовності до формування санітарно-гігієнічної культури оптимальним буде використання трьох основних компонентів, а саме: мотиваційного, когнітивного та діяльнісного.

Мотиваційний компонент – це інтегрована якість особистості, яку характеризує формування власних професійних санітарно-гігієнічних знань майбутнього інженера-педагога харчового профілю для науково-педагогічної діяльності та професійно-

важливих якостей і здібностей з актуалізацією потреби в самоактуалізації і саморозвитку особистості. На думку дослідниці Т. Кравченко [5, с. 154], мотиваційний етап передбачає розвиток інтересу здобувачів освіти до навчання, зокрема не тільки до певної лекції, семінару тощо, а й до процесу отримання знань під час створення ситуацій інтересу, залучаючи їх до пошуково-дослідницької діяльності.

Ціннісні орієнтації мотиваційного критерію передбачають встановлення конкурентоспроможності майбутнього інженера-педагога харчового профілю. Науковець А. Кір'якової [4] вказує на цінності як на особливі форми ставлення кожної особистості до навколишньої дійсності. А ціннісні орієнтації передбачають можливість особистості повноцінно орієнтуватися у системі ідеальних та матеріальних цінностей. Цей підхід дозволяє повною мірою формувати конкурентоспроможного інженера-педагога із цілком визначеним ставленням особистості до обраної професії.

Результат взаємодії зовнішніх та внутрішніх мотивацій інженера-педагога харчового профілю передбачає формування суб'єктивної санітарно-гігієнічної цінності, яка наповнена такими складовими, як гігієнічне навчання і виховання, гігієнічне будівництво й обладнання освітніх закладів, гігієна фізичного виховання і спорту та інше. Це дозволить майбутньому інженеру-педагогу харчового профілю вивчати особливості взаємодії організму людини із навколишнім середовищем для застосування гігієнічних нормативів, вимог, стандартів, спрямованих на охорону і зміцнення здоров'я. Показниками мотиваційного компонента є позитивна мотиваційна спрямованість на опанування професійної санітарно-гігієнічної компетентності; уміння усвідомлювати свої потреби, інтереси в санітарно-гігієнічній культурі та її цінності; реалізація завдань, осмислення й оцінка умов, за яких відбуватимуться майбутні дії.

Не менш важливе значення має формування у майбутніх інженерів-педагогів харчового профілю когнітивного компонента, що формується під час теоретичної і практичної підготовки. Професійні знання інженера-педагога харчової галузі передбачають теоретичну і практичну підготовку в харчовій галузі. Під наповненням санітарно-гігієнічного елемента мається на увазі освоєння знаннями з організації й регулювання життє- та здоров'язберігальної діяльності для повноцінного збереження фізичного, соціального, психічного і духовного здоров'я як власного, так і тих, хто поряд.

Дидактичні знання, на думку науковця С. Романова [9, с. 24], покликані для забезпечення ефективної реалізації дуальної системи інженерно-педагогічної освіти в закладах вищої освіти та передбачають підготовку педагога нового типу, модульну систематизацію змісту навчання, технологічну організацію суспільно-професійних відносин під час навчання, методичне забезпечення безперервної інженерно-педагогічної підготовки викладачів, здобувачів освіти в середовищі закладу вищої освіти.

До показників когнітивного компонента належать пізнавальні мотиви володіння професійно-педагогічними знаннями (ознайомлення здобувачів освіти із сучасними концепціями формування здорового способу життя, озброєння ефективними новітніми технологіями та формами роботи в цій галузі, критичне ставлення до власних здібностей і можливостей); прагнення до самоосвіти (самостійний аналіз науково-педагогічної літератури з окресленої проблеми) та їхні ознаки – орієнтація на реалізацію санітарно-гігієнічної культури в умовах закладів професійно-технічної освіти, сформованості культури здоров'я здобувачів освіти закладів вищої освіти – санітарно-гігієнічної культури здобувачів освіти, наявності в них когнітивної діяльності з теорії здоров'я і, відповідно до цього, системи знань щодо формування,

збереження та зміцнення індивідуального здоров'я особистості, сформованості культури здоров'я, здатність до самоконтролю та самокорекції в аспекті здоров'язбереження здобувачів освіти закладу вищої освіти.

Діяльнісний компонент готовності до формування санітарно-гігієнічної культури дозволяє встановити рівень умінь і навичок, якість і рівень розвитку, котрі забезпечують високий рівень підготовки інженера-педагога до формування санітарно-гігієнічної культури. На думку відомого педагога В. Сухомлинського, уміння і навички є тим фундаментом, що дозволяє формувати основу освітнього процесу. Без розвитку операційної сфери не можливий, на його думку, прогрес навчання [11]. Уміння – це заснована на знаннях і навичках готовність людини успішно виконувати певну діяльність [7, с. 184]. Елементами діяльнісного компонента є сформовані гностичні, санітарно-гігієнічні, організаційно-комунікативні та методичні вміння.

Показники діяльнісного компонента полягають в умінні організовувати та формувати санітарно-гігієнічну культуру, уміння підвищувати в учнів рівень санітарно-гігієнічної культури, моделювати та використовувати різні форми та методи санітарно-гігієнічної культури, здійснювати рефлексію санітарно-гігієнічної культури.

Готовність майбутнього інженера-педагога харчового профілю до професійної діяльності, на нашу думку, складається із професійних знань, професійних умінь і професійних навичок з певним професійним досвідом. Для професійної діяльності майбутнього інженера-педагога харчового профілю важливими є бажання працювати за спеціальністю «харчові технології»; розуміння сутності та значущості узагальнених набутих професійних умінь у професійній діяльності; постійний розвиток особистих здібностей; накопичення творчого потенціалу особистості, її активність; прагнення до самореалізації у професійній діяльності; рефлексія професійного досвіду відповідно до набутого рівня сформованості узагальнених професійних умінь та навички.

Таким чином, можна стверджувати, що готовність майбутнього інженера-педагога харчового профілю до формування санітарно-гігієнічної культури полягає в інтегральній багатофакторній особливості, що відображає сучасні тенденції в освітньому процесі закладів вищої освіти, яке зумовлено побудовою системи здоров'язбереження серед здобувачів вищої освіти, на основі дотримання санітарно-гігієнічних норм. Завдяки трьом компонентам (мотиваційного, когнітивного, діяльнісного) можна повною мірою стверджувати, що «готовність майбутнього інженера-педагога харчового профілю до формування санітарно-гігієнічної культури» – це багатоаспектне педагогічне поняття, що характеризується показниками мотиваційного (уміння усвідомлювати свої потреби, інтереси та ін.), когнітивного (системи знань щодо формування, збереження та зміцнення індивідуального здоров'я особистості та ін.) та діяльнісного (умінні організовувати та формувати санітарно-гігієнічну культуру та ін.) компонентів для визначення рівня готовності майбутнього інженера-педагога харчового профілю по формуванню санітарно-гігієнічної культури під час професійної практичної діяльності в закладах професійно-технічної освіти. Структурні компоненти готовності до формування санітарно-гігієнічної культури є основними елементами для встановлення педагогічних умов, які потрібно впроваджувати в освітній процес закладу вищої освіти під час підготовки майбутнього інженера-педагога харчового профілю.

Перспективи подальших досліджень полягають у виокремленні та обґрунтуванні педагогічних умов формування санітарно-гігієнічної культури в майбутнього інженера-педагога харчового профілю під час освітнього процесу в закладах вищої освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гришук Ю. В. Визначення професійної освіти і навчання: сучасні акценти. *Педагогічний процес: теорія і практика*. 2014. Вип. 4. С. 17.
2. Дурай-Новакова К. М. Формирование профессиональной готовности студентов к педагогической деятельности: автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.01. Москва, 1983. 32 с.
3. Кабак В. В. Компоненти готовності майбутніх інженерів-педагогів до професійної. *Педагогічні науки*. Херсон, 2011. Вип. 58, ч. 2. С. 336–339.
4. Комунальна гігієна / Є. Г. Гончарук та ін. Київ: Здоров'я, 2006. 792 с.
5. Кравченко Т. Формування науково-дослідницьких умінь майбутніх техніків-технологів, інженерів-педагогів харчових технологій. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету*. Умань, 2012. Вип. 2. С. 151–155. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpu2012_2_22_st154 (дата звернення: 23.12.2020).
6. Кулешова В. В. Професійна підготовка майбутнього інженера-педагога. *Проблеми інженерно-педагогічної освіти*. Харків, 2005. Вип. 10. С. 299–303.
7. Лернер И. Я. Дидактические основы методов обучения. Москва: Педагогика, 1981. 185 с.
8. Макаренко О. А. Формування готовності майбутніх інженерів-педагогів до виховної діяльності в професійно-технічних навчальних закладах: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Київ, 2006. 310 с.
9. Романов С. П. Развитие дуальной системы инженерно-педагогического образования в высшем учебном заведении: автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.08. Нижний Новгород, 2008. 49 с.
10. Ступак Д. Є. Формування професійної компетентності майбутніх викладачів безпеки життєдіяльності та охорони праці в процесі фахової підготовки: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Київ, 2016. 20 с.
11. Сухомлинский В. А. Разговор с молодым директором школы. Москва: Просвещение, 1982. 206 с.

REFERENCES

1. Hryshchuk, Yu. V. (2014). Vyznachennia profesiinoi osvity i navchannia: suchasni aktsenty. *Pedahohichnyu protses: teoriya i praktyka – Pedagogical process, 4, 17* [in Ukrainian].
2. Durai-Novakova, K. M. (1983). Formation of professional readiness of students for pedagogical activity. *Extended abstract of Candidate's thesis*. Moscow [in Russian].
3. Kabak, V. V. (2011). Components of readiness of future engineers-teachers for professional. *Pedahohichni nauky – Pedagogical sciences, 58, 336–339* [in Ukrainian].
4. Goncharuk, E. G. (2006). Komunalna hihiena. Kyiv: ZDOROVIA [in Ukrainian].
5. Kravchenko, T. (2012). Formuvannia naukovo-doslidnytskykh umin maibutnikh tekhniv-tekhnolohiv, inzheneriv-pedahohiv kharchovykh tekhnolohii [Formation of research skills of future technicians-technologists, engineers-teachers of food technologies]. *Zbirnyk naukovykh prats Umanskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu – Collection of scientific works of Uman State Pedagogical University, 2, 151–155* [in Ukrainian].
6. Kuleshova, V. V. (2005). Profesiina pidhotovka maibutnoho inzhenera-pedahoha [Professional training of future engineer-teacher]. *Problemy inzh.-ped. svity – Problems of eng.-ped. education, Issue 10, 299–303* [in Ukrainian].
7. Lerner, I. Ya. (1981). Didakticheskie osnovy metodov obuchenija. Moskva: Pedagogika [in Russian].
8. Makarenko, O. A. (2006). Formuvannia hotovnosti maibutnikh inzheneriv-pedahohiv do vykhovnoi diialnosti v profesiino-tekhnichnykh navchalnykh zakladakh. *Candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
9. Romanov, S. P. (2008). Razvitie dual'noj sistemy inzhenerno-pedagogicheskogo obrazovaniya v vysshem uchebnom zavedenii. *Extended abstract of candidate's thesis*. Nizhny Novgorod [in Russian].
10. Stupak, D. E. (2016). Formuvannia profesiinoi kompetentnosti maibutnikh vykladachiv bezpeky zhyttiediialnosti ta okhorony pratsi v protsesi fakhovoi pidhotovky. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
11. Sukhomlinsky, V. A. (1982). Razgovor s molodym direktorom shkoly. Moskva: Prosveshhenie [in Russian].